

ШАРІАТ ТА ВЛАДА У ПОГЛЯДАХ ІБН ТАЙМІЇ

Д. В. Білозор

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (Київ, Україна)

belozordima@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9060-0365>

[https://doi.org/10.34017/1313-9703-2025-1\(25\)-2\(26\)-59-67](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2025-1(25)-2(26)-59-67)

Анотація

Дмѣтро Білозор. Шеріатът и властта през погледа на Ибн Таймийа. Статията е посветена на дейността на теолога Ибн Таймийа (1263–1328), един от най-авторитетните представители на ханбалитския мазхаб. Разглеждат се основните му идеи, оказали влияние върху формирането на едно от най-строгите направления в сунитския ислям. Фокусирането върху историческите и социално-политическите условия на развитие на Близкия изток през XIII век позволява да се проследи произходът и връзката на идеите на Ибн Таймийа с този период. Извършва се анализ на ключовите догми и възгледи на видния философ от ислямското средновековие, с особен акцент върху чистото възприемане на Корана и невъзможността за поява на субективни изкривявания. Проследява се формирането на ключова парадигма в тълкуването на исляма от Ибн Таймийа, а именно отхвърлянето на всякакви нововъведения, които по-късно ще бъдат изопачени и ще се превърнат в символ на борбата за изолация и съпротива срещу западните ценности. Отбелязва се важноста от преосмисляне на необходимостта за връщане към праведните идеи на първите мюсюлмани като символ на чистота и праведност. Анализира се спецификата на концепцията за джихад, която ще стане ключова при обвиняването на автора като основоположник на философията на ислямския радикализъм. Разгледана е връзката между идеите на Ибн Таймийа и съвременния свят, тъй като напоследък се забелязва тенденция философът да бъде представян като основател на радикално течение в исляма. Подобна идея се ражда, когато философията на Ибн Таймийа е използвана в учението на Мухаммад Абд ал-Уахаб, а ученията на Уахаб на свой ред се представят погрешно като началото на екстремисткото направление на мюсюлманите. В настоящото изследване се прави опит да се опровергаят подобни преценки чрез обръщане на внимание върху хуманния и теоцентричен произход на идеите на Ибн Таймийа. Отбелязва се невъзможността за буквалното прилагане и тълкуване на средновековни идеи в съвременния свят, поради пълната им несъвместимост с новото време и неговите ценностни ориентации.

Ключови думи: ислям, джихад, Коран, Ибн Таймийа, вахабизъм (уахабизъм), религия, тероризъм

Анотація

Дмитро Білозор. Шаріат та влада у поглядах Ібн Таймії. В статті присвяченій діяльності Ібн Таймії (1263–1328 рр.), теолога, найбільш авторитетного представника ханбалітського мазхабу, розглянуто головні ідеї, що вплинули на формування однієї з суворіших гілок сунітського ісламу. Акцентування уваги на історичних та соціально-політичних умовах розвитку Близького Сходу XIII сторіччя, дозволяє прослідкувати зв'язок і витоки ідей Ібн Таймії з даним періодом. Здійснюється аналіз ключових догматів та поглядів видатного філософа ісламського Середньовіччя, зокрема, чистого сприйняття Корану, з унеможливленням

появи суб'єктивних перекручень. Також прослідковується формування ключової парадигми в тлумаченні ісламу Ібн Таймії, а саме відкидання будь-яких нововведень в ісламі, що пізніше буде перекручено і стане символом боротьби за ізоляцію та спротиву західним цінностям. Наголошується на важливості переосмислення потреби повернення до праведних ідей перших мусульман, як до символу чистоти та праведності. Аналізується специфіка концепції джихаду, що стане ключовою в звинуваченні автора, як фундатора філософії ісламського радикалізму. Проаналізовано зв'язок ідей Ібн Таймії з сучасним світом, адже останнім часом з'явилась тенденція зобразити філософа фундатором радикальної гілки ісламу. Така ідея зародилась під час використання філософії Ібн Таймії у вченні Мухаммеда Абд аль-Ваххаба, а, в свою чергу, вчення Ваххаба помилково змальовують як започаткування екстремістського напрямку мусульман. У запропонованій розвідці здійснюється спроба спростувати такі судження, звертаючи увагу на гуманні та теоцентричні витоки ідей Ібн Таймії. Наголошується на неможливості буквального застосування і інтерпретації середньовічних ідей в сучасному світі, через абсолютно невідповідність їх новому часу та ціннісним орієнтирам.

Ключові слова: іслам, джихад, Коран, Ібн Таймія, ваххабізм, релігія, тероризм

Annotation

Dmytro Bilozor. Sharia and power in the views of Ibn Taymiyyah. In the article devoted to the activities of Ibn Taymiyyah (1263–1328), a theologian, the most authoritative representative of the Hanbali school, we will review the main ideas that influenced the formation of one of the strictest branches of Sunni Islam. Drawing attention to the historical and socio-political conditions of the Middle East of the 13th century, we trace the connection and origins of Ibn Taymiyyah's ideas. We will analyze the key tenets and views of this outstanding philosopher of the Islamic Middle Ages. Such ideas primarily include a pure perception of the Qur'an, with the impossibility of the appearance of subjective distortions. Also, a key paradigm will be the rejection of any innovations in Islam, which will later be twisted and become a symbol of the struggle for isolation and opposition to Western values. No less important will be the idea of returning to the righteous ideas of the first Muslims as a symbol of purity and righteousness. The specific concept of jihad is redefined, which will be key in accusing the author as the founder of the philosophy of Islamic radicalism. Let's analyze the connection between Ibn Taymiyyah's ideas and the modern world, because recently there has been a tendency to depict the philosopher as the founder of a radical branch of Islam. Such an idea arose during the use of the philosophy of Ibn Taymiyyah in the teachings of Muhammad Abd al-Wahhab, and, in turn, the teachings of Wahhab are mistakenly portrayed as the beginning of an extremist direction of Muslims. The present study attempts to refute such judgements by drawing attention to the humanist and theocentric origins of Ibn Taymiyyah's ideas. The author emphasizes the impossibility of literally applying and interpreting medieval ideas in the modern world, due to their absolute inconsistency with the new time and value orientations.

Key words: Islam, Jihad, Koran, Ibn Taymiyyah, Wahhabism, religion, terrorism

Постановка проблеми. В статті присвяченій діяльності Ібн Таймії, найбільш авторитетного представника ханбалітського мазхабу, оглянемо головні ідеї, що вплинули на формування однієї з суворіших гілок сунітського ісламу. Проаналізуємо ключові догмати та погляди видатного філософа ісламського Середньовіччя. Проведемо аналіз зв'язку вчення Ібн Таймії та ідеологій сучасних радикалів. Зробимо спробу відділити вчення середньовічного мислителя від певних радикальних ідей сучасності. Прослідкуємо історичну трансформацію філософської ідеї Ібн Таймії у зв'язку з соціально-політичними змінами ісламського соціуму.

Виклад основного матеріалу. Народився Таки ад-Дін Абу-л-Аббас Ахмад Ібн Таймія

аль-Харані аль-Ханбалі у 1263 році у місті Харан біля Дамаску в родині улемів. Дід філософа Маджд ад Дін був автором праць з ісламського права. Роки його життя відомі орієнтовно (1170-1208 рр.). Викладав фікх, богослов'я, мову та літературу. Передавав свою філософію сину Абд-ал-Халіму (1229-1284 рр.), батькові Ібн Таймії. Родина вплинула на формування майбутнього правознавця.

В 1269 році відбувається навал монголів на Харан. Родина Ібн-Таймії рятується втечею до міста Дамаск, який знаходиться під захистом мамлюкських султанів. Під впливом тяжких соціально-політичних подій військового періоду проходять молоді роки філософа, що формує його світоглядну позицію. Особливо гнітючою обставиною є роздрібленість ісламського суспільства. Відсутність єдності посприяла легкому просуванню військ Орди і окупації арабських територій. Ібн Таймія здобуває освіту в Дамаску та Каїрі. Ці міста були найбільшими культурними центрами тогочасного мусульманського світу. Батько Ібн Таймії працює в медресе Дар ал-Хадіс ас Суккарія. Діяльність Абд-ал-Халіма користується авторитетом і він отримує право виконувати обов'язки кадї та проповідувати з кафедри Омейядської мечеті в Дамаску. Все це впливає на молодого Ібн Таймію. Філософ вивчає Коран та хадиси, серйозно ставиться до вивчення арабської літератури та історії, граматики, правопису. В кожній з цих дисциплін Ібн Таймія досягає успіхів (Laoust 1939, p.10). По смерті батька у 1284 році, Ібн Таймія займає його місце і починає викладати в медресе. Ібн Таймію визнають визначним знавцем Корану. Коран формує його свідомість і робить обдумування Корану основним завданням усього його життя.

Ібн Таймія формує свою філософію за принципом "ал-салаф ас-саліхун". Це чисте сприйняття Корану, яке не спирається на думки оточуючих. Не приймаються до уваги і вже існуючі джерела, так як в них закладається суб'єктивний погляд автора, що носить упереджений характер. Філософ вважає погляд на Коран та його трактування викривленим за 6 віків існування ісламу. У своїх фетвах Ібн Таймія відходить від думок правових шкіл, чим часто накликає на себе непорозуміння та наживає ворогів серед сучасників. Сучасний світ філософ вважає неправильним, таким, що потонув в нововведеннях і відійшов від істинного ісламу. Ностальгією звучить у творах автора згадування періоду перших мусульман, а особливо періоду правління праведних халїфів. Це доволі розповсюджена ідея серед ісламських філософів, а з позиції сучасної психології це легко пояснити синдромом пошуку "золотого часу", притаманному будь-якому поколінню. Але, як це не дивно, це завжди знаходить послідовників, що відкидають прогрес і готові звертатись до консервативних поглядів. Особливо добре такі ідеї приживаються в ортодоксальних суспільствах, де панують релігійні погляди. В ісламському соціумі такі ідеї знаходять своїх споживачів до нашого часу, особливо на тлі супротиву нововведенням та західній культурній експансії. Виходячи з цього спостерігаємо в сучасному ісламі популярність такого роду вчень та різноманітні прояви консервативного світобачення.

Специфічність та унікальність поглядів абсолютно не схожа на все те, що існувало в часи Ібн Таймії, викликало дебати серед ісламознавців і у наш час. Суть цих суперечок полягає в складності визнання приналежності Ібн Таймії до певної школи ісламу. В ісламському світі прийнято чітко відносити того чи іншого мислителя до одного з чотирьох мазхабів. Більшість мислителів погоджуються з тим, що це скоріш за все школа ханбалітського мазхабу. Звернемось за поясненням до думки французького дослідника Енрі Лауста (1905-1983 рр.), одного з найбільш відомих знавців ханбалітського мазхабу та діяльності Ібн Таймії. Лауст у книзі "Есе соціальної та політичної доктрини Ібн Таймії" 1939 року пише: "Вийшовши дуже далеко за межі догматичного та юридичного ханбалізму, Ібн Таймія невпинно цікавиться усіма формами схоластичної теології (калам), тим більше, що він розцінює як гідний осуду цей спосіб умовляючої побудови, правда, за умови, що він не суперечить Корану і Сунні. Саме застосування логіки зрештою змогло стати корисним для діалектичного захисту догмату і

права” (Laoust, 1939, p.80). Будемо вважати, що скоріш за все, не треба відносити Ібн Таймійю до певної правової школи. Ібн Таймійя в своїй філософії відкидає ідею розділення ісламу на мазхаби. Крім розмежування на шиїтів і суннітів в ісламі існують чотири основних мазхаби: ханафійський, малікійський, шафіїтський та ханбалітський. Крім того є суфії, хариджити. Шиїтський рух також має внутрішні мазхаби та напрямки. Найбільші з них це зейдитський та джафаритський мазхаб. В цьому розділі Ібн Таймійя вбачає проблему ісламу. Нездатність ісламського світу об'єднатись для вирішення загальних проблем послаблює ісламський світ. Пізніше таким розмежуванням будуть користуватись країни колонізатори, поглиблюючи ці розбіжності та віддаляючи ідею панісламського об'єднання. У наші часи такий розділ стимулюється фінансово та політично через численні внутрішньоісламські конфлікти країнами Заходу і Сходу. Такий розкол ісламу віддаляє ідею об'єднання та панісламської революції. Історичним фактом є те, що вплив філософа був найсильнішим на розвиток ханбалітського мазхабу, найсучаснішого та найбільш схожого за поглядами на світогляд Ібн Таймійі.

Бездоганне знання текстів і логіка, на думку Ібн Таймійі, є недостатнім. Він вимагає від своїх послідовників глибокої віри, тому філософські традиції, що існували на той момент (і давньогрецька, і арабська) піддаються ним жорсткій критиці. Ібн Таймійя критикує і “філософію неоплотанізму Ібн Сінні і містичні фантазії Аль Арабі, теорію каламу ашаритів і мутузалитів” (Laoust, 1939, p.67). Погодимось з тим, що свою філософію Ібн Таймійя будує за принципом “золотої середини” (васат), взявши всього по трохи з каламу. Це опертя на розум “акл”, опертя на традицію “накл” та суфістського опертя на волю “ірада”.

Також привертає увагу Ібн Таймійі і шиїзм. Ібн Таймійя описує розвиток шиїзму як співвідношення вчення матузалитів, суфіїв і фаласіфа (філософів). З цим напрямком ісламу Ібн Таймійя знайомий як уродженець мультикультурного Дамаску. Знаходимо в працях філософа також інтерес до хариджизму. В хариджизмі йому подобається жорсткість по відношенню до ворогів ісламу та суворе дотримання законів шаріату. Хоча Ібн Таймійя зазначає, що хариджити занадто далеко зайшли в їхньому бажанні возвеличити Коран у порівнянні з Сунною. Така філософська різнобарвність вказує нам, з одного боку, на колосальну допитливість автора, а, з іншого, на інтуїтивне бажання об'єднати різні гілки ісламу, знаходячи в них раціональні початки.

Звернемось до переліку основних ідей вчення Ібн Таймійі. Головною в житті мусульманина на переконання Ібн Таймійі була дія. Релігія виявляє себе в ділі. Теорія і доктрина мають бути невіддільними від життя. Вороги, які прагнуть повалити іслам мають бути невідмінно покарані. Не будемо забувати, що формування філософської думки Ібн Таймійі проходить в постійній військовій боротьбі проти язичників, які прийшли зі Сходу. Звідси з'являється ставлення Ібн Таймійі, щодо джихаду, як священної боротьби з невірними. Ібн Таймійя сам приймає участь у війні проти монгольських загарбників. На боці мамлюкського султанату в протистоянні монголам мусульмани запобігають захопленню монголами Єгипту. Ібн Таймійя іде до мамлюкського війська в якості воїна та проповідника. Проповіді Ібн Таймійі піднімали бойовий дух війська. Біографія філософа переповнена споминами про героїчні вчинки під час буремних часів. Набагато пізніше ідеї Ібн Таймійі будуть викривленні і використовуються у трактовці та ідеологічному підґрунті радикальних, часто терористичних угруповань 20-21 сторіччя. Адже ідея боротьби проти невірних, це ідея боротьба з язичництвом. В кінці 20 сторіччя під трактовку “невірних” потрапляють іудеї і християни. Думаю, що Ібн Таймійя ніколи не вважав би такими людей, яких мусульмани називають “людьми Книги”, натякаючи на єдине авраамічне походження і єдність теологічних ідей. Радикальні з'явилися в нашому світі набагато пізніше. Такі ідеї народилися в стінах каїрського університету Єгипта в середині 50-х років, автором їх був Сеїд Кутб під впливом політичного та ідеологічного тиску та спонсорства КДБ СРСР. Були з тенетів історії витягнуті ідеї Абд аль-Ваххаба та Ібн Таймійі, перевернуті, адаптовані під сучасність та видані як агітаційний продукт у вигляді “джихада проти капіталістичного світу”. Це

відбулось на фоні подій пов'язаних з арабо-ізраїльським протистоянням. Пізніше, на початку XXI сторіччя ідея джихада змінить свій початковий вигляд і буде використовуватись терористичними формуваннями як символ збройної боротьби та залякування. Звідси сформується хибний погляд про Ібн Таймійю. Люди далекі від знання філософії та історії будуть сприймати Ібн Таймійю як такого собі радикала, майже ідейного натхненника панісламської революції, засновника агресивного руху за чистоту ісламу.

Цікавим історичним моментом було, те що частина монгольського війська була ново-наверненими мусульманами. Виникає суперечність, яка полягає в тому, що мусульманське право забороняє мусульманам вести джихад проти мусульман. Ібн Таймійя обходить цю заборону. Він доводив, що проти монголів можна вести джихад, адже вони "несправжні" мусульмани, які відійшли від справжнього ісламу та не живуть за шаріатом. Пізніше таку концепцію будуть використовувати, прикриваючи злочини проти представників ісламу. Можемо пригадати терористичний акт в Бір-ель-Абде, що в Єгипті під час п'ятничної молитви в суфійській мечеті, який забрав життя 311 людей. Сучасні радикали обгрунтовують екстримізм "несправжністю" деяких груп мусульман. Такі негативні концепції, викривлені політичним популізмом, призведуть до терористичних атак на мусульманські мечеті та місця масового поклоніння мусульман могилам предків. Особливо багато такої жорстокості побачимо між сунітами та шиїтами.

Політичні погляди Ібн Таймійї наповнені ідеями про широку участь мас у суспільному житті. Люди мають впливати на релігійну та політичну еліту з ідеями проведення реформ. Звісно, це має відбуватись з обмеженнями притаманними тогочасному суспільству. Не будемо забувати, що послухання, ієрархія та вплив умми є типовим для ісламського суспільства того часу. Тобто, про якусь революційність в творах автора абсолютно не йдеться. Увесь дискурс відбувається в розрізі правових та теологічних питань.

Критично ставився мислитель і до можливості раціонального тлумачення Корану. Коран потрібно сприймати в чистому вигляді, таким яким дав його людям Аллах, а не таким, яким його суб'єктивно викривили сучасники та попередні покоління. Адже людині притаманно помилятись. Піддавались критиці філософом всі попередні спроби тлумачення Священної Книги. Ібн Таймійя був противником нововведень в ісламі (біда). Пізніше нововведення стануть наріжним каменем в ідеї ісламського супротиву західному світу. Чим більше релігійною буде частина ісламського соціуму, тим більше значущим будуть ідеї боротьби з "бідою". Революція 18 сторіччя Абд аль-Ваххаба буде базуватись на ідеях відмови від нововведень та повернення до єдинобожжя. Своїми ідейними вчителями Мухаммед Ібн Абд аль-Ваххаб буде називати Ібн Таймійю та Ахмада ібн Ханбала. До гріховних справ філософ відносив культу святих, і навіть культ Пророка як прояв багатобожжя. Такий культ мав і має до сьогодні місце серед мусульман, що не змогли відірватись від язичницького коріння свого світогляду. В основному такі культу були поширеними в суфізмі. Хоча в цілому і не виступав за заборону суфізму, так як вважав себе послідовником правовірних суфійських шейхів.

В широких верствах населення Ібн Таймійя здобув популярність і підтримку. Але така народна любов викликала ревності та вороже ставлення улемів. Ібн Таймійя постійно вступає в публічні перепалки з відомими теологами та правовиками. Такі конфлікти приводять мислителя до численних покарань та навіть тюремних ув'язнень. У 1306 році Ібн Таймійя відбув півторарічне покарання у каїрській в'язниці за звинуваченням "ташбісі"у антропоморфізмі. Наступні проблеми Таймійя отримав у 1318 році за власне тлумачення процесу розлучення (талаку), за це він отримав покарання на кілька місяців ув'язнення. Ібн Таймійю садять у 1326 році на 2 роки в дамаську в'язницю за критику культу святих. Ібн Таймійя працює в ув'язненні, створюючи гострі памфлети. За це влада позбавляє теолога можливості писати, у філософа відбирають папір, книги, чорнила. Такого удару Ібн Таймійя не винесе (Lewis, 1971, p.952).

Питання політики і влади були для Ібн Таймійї важливими, так як в цей історичний

період формується філософія ставлення до питань балансу влади і релігії. На погляд Ібн Таймійї без сильної державної влади релігія занепадає. Держава ж без релігії поступово набуває форму тиранії. Тільки влада заснована на дотриманні релігійного закону може бути сильною і правильною. Народ має підкорятись владі для інтересу шаріату та громади. Проте Ібн Таймійя критикує сучасну йому громаду в протизагаду громадам доби “благочестивих предків”. Така громада існувала на початку ісламської ери, з неї треба було брати приклад. Критикується формальна єдність держави і влади, де більш соціально значущими за релігію виступають родинні, соціальні або політичні зв’язки. У цьому Ібн Таймійя бачить згубний вплив, який позначається в ослабленні функцій держави, пристрасті, з якими призначаються представники султана, несправедливість з вини якої виганяються кращі люди громади чи потурання, з яким заступництва згладжуються уповноваженими владою, настільки часто піддаються симпатії за ознакою загальної приналежності до ритуалу, роду чи групи. Індивідуалізм і примітивізм бедуїнів також турбує Ібн Таймійю. Бедуїни переймаються окультністю, віддають перевагу лише деяким догматам схожим на прадавні вірування. Сімейні і групові цінності ставлять вище державних. В протизагаду мусульманській солідарності, як об’єднуючого фактора ставлять сімейно-родові інтереси (Laoust, 1939, p. 232).

Головною працею, що освітлює співвідношення релігії і влади, а також ролі шаріату в державі стане невелика праця під назвою “Шаріатська політика для поліпшення влади і підданих” а також декілька розділів в багатотомній праці “Шлях сунни Пророка”. Проблему Ібн Таймійя вбачає в тому що годі в сучасному світі шукати ідеального халіфату. До Таймійї богослови намагались знайти компроміс між теорією і реальністю. Ібн Таймійя підійшов до цього питання радикальніше. Він розпочинає пошуки підґрунтя для нової мусульманської держави. На думку філософа, суверенна влада в ісламському світі може належити лише Аллаху. Але після смерті Мухаммеда суверенітет влади був переданий улемам. Улеми мали втілювати в собі всі найкращі якості, мудрість і чесноти. Але поступова інтерпретація шаріату призвела до нововведень (біда). Це почало змінювати устрій ісламського суспільства і привело до відходу від “чистого ісламу”.

Ібн Таймійя стверджує, що джерелом влади може бути виключно шаріат. Більше того, влада закону стане об’єднуючим фактором для мусульманського суспільства. Світська влада захищена шаріатом і її легітимність є необхідною в інтересах шаріату і громади. До сфери інтересів потрапляють питання законності чи незаконності влади правителя. При цьому на відміну від ідей Аль-Маврадї або Аль-Газалї філософ не наполягає на ідеальних якостях імама. Влада халіфа, на думку Ібн Таймійї, обирається Аллахом за допомогою голосу громади – іджма, а тому цей вибір не буває помилковим або несправедливим. Тут прослідковуються коріння ісламської культури, побудованої на засадах прийняття світської влади, як такої, що дається Аллахом і не піддається сумніву.

Не проводить Ібн Таймійя відмінності між жителями громади. Принцип рівності мусульман в правах, обов’язках і відповідальності перед Богом є безсуперечним. Однак у творі “Шаріатська політика для поліпшення влади і підданих” він все ж зазначає, що управляти умомою може лише найдостойніший. При цьому не перелічує конкретні якості, що є необхідними для посту імама. Зустрічаємо і поняття “справедливості” влади. Тема справедливості “адл” має релігійне походження і займає значне місце в працях Ібн Таймійї. Під впливом шіїтської доктрини він пов’язує її з ідеєю месіанства, надаючи їй не тільки ідеологічного, але і містичного характеру. Маючи божественне походження, будучи закріпленою в шаріаті, справедливість є загальним обов’язком. Принцип справедливості Ібн Таймійя переміщує і на схему суннітського тлумачення політики. Функція імама полягає в тому, щоб змусити громаду дотримуватись справедливості, але в рамках приписів фікху (Laoust, 1939, p.235).

В питаннях про природу влади ми знаходимо подібність поміж ідеями Ібн Таймійї та

аль-Газалі. Аль-Газалі вважає владу “вищою божественною чеснотою”. Ібн Таймійя зазначає, що влада є “релігійною функцією, яка за умов належної служби наближає до Бога і Пророка”. Підтримання влади є першочерговим завданням кожного мусульманина. Завдяки цьому обов'язку існує держава. Добробут суспільства може існувати лише при повній довірі Богу і Пророку. Також необхідним є ефективне управління справами громади. “Громада і держава визначаються їхньою метою. Ця мета полягає переважно в тому, щоб єдиною владою серед людей зробити справедливість – судження, яке у політичній соціології Ібн Таймійя є, згідно таухиду, настільки ж капітальним, яким воно було у мутазалітів або прихильників щіізму. Воістину, Бог послав Коран і мечі тільки для того, щоб дозволити його творінням застосовувати справедливі закони. Бог сам завжди буде допомагати справедливій державі, навіть якщо вона складається з невірних, тоді як він ніколи не допоможе тиранічній державі, навіть якщо та складається з правовірних. Це судження приводить нас до нової ідеї, ідеї права “хакк”, визначення якого є багатограним. Ібн Таймійя розрізняє дві великі категорії права: право Бога і право людей” (Laoust, 1939, p.247) . Людина, ставши служителем Бога, має право вимагати повагу до своєї особистості, до своєї честі й до свого майна, яке рівною мірою утворює засоби для досягнення її мети. Погляд Ібн Таймійя на політичну частину життя покликаний узгодити обов'язок з підтримання згуртованості і наступності громади з гармонійним розвитком кожного громадянина.

У невіддільності влади і релігії погляди Ібн Таймійя сходяться з поглядами Абу Хаміда Аль-Газалі. Мистецтво управління і багатство співвідноситься зі служінням Богу. Тільки подібний баланс забезпечує процвітаючий стан держави. Водночас релігія не можлива без керівництва і системи управління, тому правителі захищають державу і забезпечують виконання божественного закону. Згідно з концепцією Ібн Таймійя, і розум, і релігія вимагали існування в державі правителя. Цю ідею описує Ібн Таймійя у наступному положенні: з одного боку, добробут людей не міг би бути досягнутий іншим шляхом, крім як у середині співтовариства, а останнє незмінно вимагає вищого керівництва. Здійснення влади “вілайат” є одним із важливіших обов'язків релігії, без якого вона не може існувати. Бог змушує людей об'єднуватись у громади для встановлення блага, щоб уникнути прояву зла, яке може бути досягнуто тільки через встановлення влади і лідерства. Подібно до цього й інші обов'язки, вчинення джихаду, управління уммою, організація хаджу та п'ятничної молитви.

Головною задачею мусульманської громади Ібн Таймійя вважав правильний відбір людей до влади. Основні дві якості – це здатність і благонадійність. Наступними за цими будуть іти хоробрість на війні та вміння винести справедливий вирок. Говорячи про це, Ібн Таймійя посилався на хадис, в якому стверджувалося, що Мухаммад завжди обирав намісника в інтересах умми. Таким чином, в обов'язки правителя входило наступне: виносити справедливі рішення щодо членів громади; керувати відповідно до вимог Корану і сунни; звертатись і прислухатись до думок улемів в тому випадку, якщо він сумнівається в правильності свого рішення; в разі виникнення суперечок підтримати того, чия думка більше спирається на Коран.

Ібн Таймійя також пише, що умма повинна нести відповідальність перед обраним правителем. Першим з обов'язків є покора, хоча і ми зустрічаємо застереження Ібн Таймійя від виконання розпоряджень, що суперечать законам шаріату. З іншого боку, Ібн Таймійя остерігається непокори громади, що призводить до охлократичної анархії. Правителів Ібн Таймійя закликає до слідування принципам милосердя і терпіння, служіння Богу, що буде слугувати утримуючим фактором від морального розкладу і жадібності. Кожен мусульманин, на думку мислителя, має дотримуватись принципів благочестя, робити благі вчинки і мати богоугодні наміри. Відкидати зло і несправедливість. Важливим обов'язком мусульманина є відкидання усього, що може призвести до дезорганізації умми. Важливе місце у своїй теорії держави Ібн Таймійя відводить улемам. Ібн Таймійя вважає улемів не стільки безпосередніми учасниками

політики, скільки “докторами закону”, що стали захисниками спадщини пророка і доби “праведних халіфів”[7]. Ібн Таймійя вважає, що улеми могли би бути справжніми лідерами умми, керуючи нею згідно законів шариату. Улемам піддалися би і реформи необхідні для поліпшення життя ісламської громади. Такі реформи потрібно здійснити згідно законів шариату для поліпшення життя правовірних. Природними будуть виглядати вони і владі, і у законодавчих органах. За допомогою надання улемам керівних посад, Ібн Таймійя намагався поєднати реформовану умму з принципами “золотого століття” ісламу, коли “праведні халіфи” засновували свої дії на прикладі життя пророка Мухаммада. Щось подібне ми побачимо і в сучасному житті. Широкі права улеми отримують в сьогоденних Афганістані та Ірані. Єдине, що викликає сумніви, це наскільки сучасні улеми можуть не зважати на реалії сучасного світського життя, і наскільки це нагадує повернення до “чистого ісламу”.

В середньовічному ісламському світі серед філософів існувало бажання примирити теорію халіфату з політичними і соціальними реаліями того часу. На противагу їм Ібн Таймійя ігнорує політичну боротьбу, він прагне позначити необхідні умови для відтворення ідеальної мусульманської спільноти. Спільноти, що живе згідно сунни Пророка за допомогою законів шариату. Говорячи про реформи, Ібн Таймійя говорить про нові відносини між уммою і шариатом. Облаштування життя громади за законами шариату є безпосереднім джерелом збереження ісламського суспільства. У своїх ідеях Ібн Таймійя повертається хай і до ідеального, але все ж таки до минулого. Тому його ідеї не знаходять підтримки серед тих, хто вже призвичаївся до нових реалій. Більше того, теолог часто вступає в пряму конфронтацію і боротьбу з сильними світу цього. Головна його ідея щодо “ас-сіяса аш-шаріа” залишається непоміченою сучасниками (Rozental, 1970, p.1954).

За життя Ібн Таймійя так і не доб’ється визнання. Його погляди сучасниками будуть вважатись неспроможними для здійснення. За життя теолог напише біля 500 творів, але через конфронтацію з владою помре у в’язниці. Проте, ми б не знали і не говорили про цього автора, якщо б через 500 років Мухаммед ібн Абд аль-Ваххаб не взяв на озброєння теорію Ібн Таймії, і не зробив її ключовою у своєму релігійно-політичному русі. Цей рух отримає назву ваххабізм. Ідея очищення ісламу і повернення до законів шариату буде користуватись популярністю. А ще через 200 років, вже після революції Абд-аль-Ваххаба спекуляції що до ідей очищення ісламу призведуть до викривлення ідеї. Те, що починалось як боротьба мусульманина проти гріха в середині себе буде перекручено політиканами і популістами на ідею зовнішнього джихаду на грані тероризму і насилля. Як завжди ідеєю скористаються люди з небогоугодними думками, чого ніколи би не підтримав Ібн Таймійя. Викривленими будуть ідея джихада, поняття про правовірність, поняття про чистоту в ісламі. Під екстремістську діяльність знадобилось ідеологічне підґрунтя.

Терористи з організації “Єгипетський ісламський джихад” здійснили у 1981 році замах на єгипетського президента Анвара Садата. Маніфестом цієї групи була написана Мухаммадом Абд ас-Саламом Фараджем праця “Забутий обов’язок”, в якій цитуються тези Ібн Таймії. Пізніше у фетвах “Міжнародного ісламського фронту боротьби проти євреїв і хрестоносців” Усами Бен Ладена. У 1998 р. ця терористична організація посилалася на слова Ібн Таймії про те, що немає нічого більш священного, ніж віра, за винятком відсічі ворогу, який загрожує релігії і життю (Несправа, 2017, с.16). На сьогодні через використання штучного інтелекту ідеї Ібн Таймії потрапляють у різні “синтетичні” тексти, що виправдовують насилля радикальних угруповань. Абсолютно неприпустимою виглядає адаптація текстів Ібн Таймії до сучасних реалій. Вирвані шматки текстів Ібн Таймії, людини, що пише про супротив монгольській навалі 13 сторіччя неприпустимо використовувати у виправданні діяльності агресивних терористичних угруповань. На жаль, подібні історіографічні маніпуляції стали сучасною тенденцією. Популярність філософа викликана відсутністю гармонії в ісламському середовищі, вторгненням

нових, часто не позитивних ідей в ісламське середовище. Частково участь в перетворенні середньовічних ідей в сучасну ідеологію зіграли державні інституції з двох сторін під час “холодної війни”. В протистоянні капіталістичних і соціалістичних країн використовувалась майже однакова риторика, що спонукала до збройного протистояння під прапором ісламу. Нову деструктивну якість отримало поняття “джихаду”. Для стимуляції такої боротьби ніде було шукати мотивів окрім як в середньовічному ісламі. Ідеологи агресивного джихаду зростали в університетах і медресе, що спонсорувались з гаманців протилежних сторін, але ідеологічні коріння шукались у працях Ібн Таймії, Мухаммеда ібн Абд аль-Ваххаба, Ахмада ібн Ханбала. Після розпаду СРСР мусульманські радикальні організації об’єднались та почали єдину боротьбу проти західного світу. Постійна боротьба світської і духовної влади, незадоволеність станом духовного життя буде ще довго робити праці Ібн Таймії популярним джерелом ідей повернення до ідеального ісламського суспільства. Хотілось би, що б про Ібн Таймію говорили більше в світі гуманних тенденцій, пам’ятали його ім’я як великого теолога, який прагнув очистити світ від гріха і несправедливості.

Висновки. Вивчаючи творчість та соціально-політичні погляди Ібн Таймії, аналізуючи його відношення до влади та законів шаріату, ми можемо бачити постать філософа, що прагнув очищення ісламу. Подекуди агресивно та войовничо виступав у питаннях ціннісних орієнтирів мусульман. Вся ідеологія Ібн Таймії була обумовлена станом тогочасного суспільства. Війна проти монголів і внутрішнє протистояння нарастаючим проблемам в середині ісламського суспільства XIII сторіччя, приведе до формування доволі жорсткої гілки ханбалітського ісламу. В подальшому з контексту ідей Ібн Таймії будуть вирвані окремі елементи для виправдання агресії та радикалізму в сучасному світі. Перенесення подібних ідей в сьогодення є недоречним проявом, що викликаний відсутністю іншого філософсько-теологічного підґрунтя. Ім’я Ібн Таймії залишається в когорті найвизначніших теологів ісламу і, безумовно, є одним з основних в формуванні сучасного ісламського світогляду.

Література

- Несправа М.В. (2017), “Релігійно-філософські погляди Ібн-Таймії”, *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, № 6, с.16-22.
- Hoover, J.(2007), *Ibn Taymiyya Theodicy of Perpetual Optimism*, Leiden, 282 p.
- Laoust, H. (1939), *Essai sur les doctrines sociales et politiques de Taki-d-Din Ahmad Taimiya*, Cairo, 248 p.
- Lewis B. (1971), *The Encyclopedia of Islam*, New Edition, Vol. III., London, 1248 p.
- Rozental, E. (1970), *Political thought in Medieval Islam*, Cambridge, 338 p.

References

- Hoover, J.(2007), *Ibn Taymiyya Theodicy of Perpetual Optimism*, Leiden, 282 p.
- Laoust, H. (1939), *Essai sur les doctrines sociales et politiques de Taki-d-Din Ahmad Taimiya*, Cairo, 248 p.
- Lewis B. (1971), *The Encyclopedia of Islam*, New Edition, Vol. III., London, 1248 p.
- Nesprava M.V. (2017) “Religious and philosophical views of Ibn Taymiyyah” [“Religiyno-filosofsky pohliady Ibn Taymiyi”], *Philosophy and political science in the context of modern culture*, No. 6, pp.16-22 [in Ukrainian].
- Rozental, E. (1970), *Political thought in Medieval Islam*, Cambridge, 338 p.

© Дмитро Володимирович Білозор